

Editura Paralela 45 este recunoscută de  
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS).

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mariana Neț, CS I

Conf. univ. dr. Laura Elena Cițu

Redactare: Daniel Mitran

Tehnoredactare: Iuliana Ene

Corectură: Ana-Maria Ionescu

Pregătire de tipar și design copertă: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**IONESCU, ANA-MARIA**

**Dicționar de comunicare interpersonală și comunicare interculturală /**

Ana-Maria Ionescu ; pref. de prof. univ. dr. Mariana Neț. -

Pitești : Paralela 45, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-3083-4

I. Neț, Mariana (pref.)

316

Ana-Maria Ionescu

## Dicționar de comunicare interpersonală și comunicare interculturală

*Prefață de prof. univ. dr. Mariana Neț*

Copyright © Editura Paralela 45, 2019

Copyright © Ana-Maria Ionescu, 2019

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

[www.edituraparelela45.ro](http://www.edituraparelela45.ro)

**Editura Paralela 45**

„Cea mai universală calitate este diversitatea.”

Michel de Montaigne

## CUPRINS

<i>Prefață</i> .....	7
<i>Cuvânt-înainte</i> .....	9
A .....	13
B .....	35
C .....	37
D .....	64
E .....	73
F .....	81
G .....	85
H .....	87
I .....	88
Î .....	101
J .....	103
K .....	105
L .....	106
M .....	111
N .....	119
O .....	121
P .....	123
R .....	135
S .....	143
Ș .....	163
T .....	165
U .....	174
V .....	177
W .....	182
X .....	183
Z .....	185
<i>Bibliografie</i> .....	186

**ACCES**  
(en. *Acces*)

**I. ACCES LA CUVÂNT**  
(en. *Turn-taking*)

Conceptul, prezent în etnometodologie și în analiza conversației și aflat în strânsă legătură cu acela de *intervenție* (en. *turn/ turn constructional unit – TCU*), a fost introdus de H. Sacks, E. A. Schegloff și G. Jefferson (1974) pentru a desemna procesul prin care un vorbitor își asumă rolul de emițător/ locutor în interacțiune. Gestionarea alternanței luărilor de cuvânt și cooperarea conversațională au la bază o serie de reguli implicite și de elemente cu caracter predictibil, menite să faciliteze transferul rolului de locutor la momentul oportun (en. *transition relevance place – TRP*):

Regula 1.

a. Dacă, în intervenția curentă, locutorul selectează un succesori, atunci, în primul moment oportun (*TRP*), are loc transferul. Locutorul curent își poate selecta succesori printr-o serie de mijloace lingvistice (întrebare, adresare directă) și non-lingvistice (gestică, mimică);

b. Dacă locutorul nu selectează niciun succesori, atunci oricare dintre participanții la interacțiune are dreptul (nu și garanția) de a se autoselecta, prima intervenție ratificând următorul locutor;

c. Dacă emițătorul nu selectează niciun succesori și niciun alt participant la interacțiune nu se autoselectează (*cf.* 1.b.), atunci locutorul poate continua să vorbească (dar nu în mod obligatoriu) până la următorul punct de transfer (*TRP*).

Regula 2. După regula 1(c), la următoarele puncte de transfer (*TRP*), se aplică regula 1 (a-c), până la reușita tranferului de rol, respectiv schimbarea locutorului.

Având numai caracter predictiv, aceste reguli permit identificarea, descrierea și interpretarea suprapunerilor (en. *overlaps*),

întreruperilor (en. *interruptions*), a pauzelor dintre intervenții (en. *gaps*) sau a tăcerilor semnificative (en. *attributable silence*), fenomene obișnuite în conversația autentică.

În cadru instituțional, inițiativa verbală este prestabilită, în funcție de *relațiile de rol* (în continuumul egalitate – inegalitate de putere), de superioritatea obiectivă sau conjuncturală a unui vorbitor și de scopul comunicării. În acest caz, alternanța luărilor de cuvânt este ritualizată și cunoaște un grad mai mare de rigiditate, în comparație cu transferul rolului de locutor din conversația autentică.

Pe lângă mecanismele interacționale ale conversației descrise mai sus, accesul la cuvânt și asumarea rolului de locutor respectă o serie de norme care comprimă presupuzițiile și constrângerile socioculturale ale unei comunități date. Astfel, accesul la cuvânt, durata pauzelor, elementele care indică punctul de transfer, frecvența întreruperilor sau a suprapunerilor pot varia de la o cultură la alta.

Dacă pentru latino-americieni pauza dintre intervenții durează aproximativ o fracțiune de secundă, în conversația indienilor nord-americieni, pauzele au o durată de două secunde; în vreme ce, în cazul celor dintâi, suprapunerile și întreruperile sunt frecvente, în Japonia, acestea sunt considerate a fi nepoliticoase și nu sunt social acceptate (cf. D. Hymes, 1972; J. Cutting, 2002).

Trompenaars (1993: 68-69) clasifică accesul la cuvânt în funcție de specificul cultural și distinge între tiparul „anglo” (vorbitorii respectă dreptul de acces la cuvânt al celorlalți, nu întrerup, dar nici nu fac pauze mari în conversație); tiparul „oriental” (vorbitorii respectă dreptul de acces la cuvânt al celorlalți, dar pauzele între luările de cuvânt sunt relativ lungi, expresie a considerației față de spusele interlocutorului) și tiparul „latino” (luările de cuvânt sunt de scurtă durată, întreruperile și suprapunerile sunt frecvente): **Vezi și:** *adiacență, analiza conversației, conversație, emițător, etnometodologie, locutor, relație de rol.*

**Bibl.:** Sacks, Schegloff, Jefferson, 1974; *DSL*, 2001; Hymes, 1972; Cutting, 2002; Trompenaars, 1993; Șerbănescu, 2007.

## II. ACCES LA DISCURS (en. *Acces to Discourse*)

În analiza critică a discursului (*Critical Discourse Analysis*), termen, aflat în strânsă legătură cu *puterea* și cu *relațiile de rol*, care se referă la faptul că anumiți indivizi, prin prisma contextelor și a rolurilor sociale pe care le îndeplinesc, au un acces mai mare la anumite tipuri de discursuri, ceea ce le conferă control sporit, în comparație cu interlocutorii.

T. van Dijk (1996: 85, 86) afirmă că „un element esențial în reflectarea discursivă a puterii și dominației este *accesul la discurs* și la evenimentele de comunicare. În această privință, discursul se aseamănă cu alte resurse sociale care alcătuiesc bazele puterii la care accesul este distribuit în mod inegal”.

Accesul (sau lipsa de acces) joacă un rol important în (re)confirmarea relațiilor de putere existente în societate. De exemplu, într-o interacțiune pacient – medic acesta din urmă are un mai mare acces la discursul medical și, pentru că se află în poziție de putere, decide locul și perioada consultației. În mod similar, nu toți indivizii dintr-o societate au acces egal la texte/discursuri legislative, politice, științifice sau academice (cf. Van Dijk, 1996; Fairclough, 1989). **Vezi și:** *analiza discursului, distanță față de putere, putere, rol (relații de rol).*

**Bibl.:** Van Dijk, 1996; Fairclough, 1989; Baker, Ellege, 2011.

### ACT (en. *Act*)

I. J. Sinclair și R. M. Coulthard (1975), fondatori ai Școlii de analiză a discursului de la Birmingham, pornind de la categoria *actelor de limbaj* (cf. J. L. Austin, J. Searle), definesc *actul* (en. *act*) drept unitatea minimală a conversației.

Actele intră în componența *mișcărilor* conversaționale (en. *move*) și au, mai cu seamă, un rol interactiv în interacțiune, comprimând, pe lângă actele principale (*representative, directive, comisive* etc.),

și elementele cu funcție fatică, strategică, de validare a mișcării precedente sau de încurajare a intervențiilor altor locutori (en. *fillers*; *back-channels*; *cues*). De ex.: A: *Mergem mâine la munte?* (act principal); B: *Ei bine* (element cu funcție fatică și argumentativă), *da* (validarea intervenției lui A), *dar trebuie să-i întrebăm și pe ceilalți* (act principal); *mâna sus cine vine!* (încurajează contribuția altor participanți la conversație – en. *cue*) (cf. D. Maingueneau 2005). **Vezi și:** *act de limbaj, conversație, interacțiune*.

**Bibl.:** Sinclair, Coulthard, 1975; Edmonson, 1981, *DSL*, 2001; Cutting, 2002.

## II. ACT DE LIMBAJ (VERBAL/ DE VORBIRE) (en. *Speech Act*)

Concept fundamental în pragmatică, definit drept rezultat al utilizării limbii în contexte concrete de comunicare.

Punctul de pornire al teoriei actelor de limbaj îl reprezintă lucrarea *How to Do Things with Words (Cum să faci lucruri cu vorbe)* ([1962, 1975] 2003) a cercetătorului britanic John Langshaw Austin, urmată de cercetările ulterioare ale filosofului și lingvistului american John Roger Searle.

Inițial, Austin identifică și definește clasa verbelor *performative* și operează o distincție între enunțurile *constatative* (caracterizate prin valoare de adevăr) și enunțurile *performative* (caracterizate prin reușită sau nereușită), distincție la care renunță ulterior, observând că, în procesul comunicării, enunțarea și valoarea performativă reprezintă fațete ale aceluiași fenomen și nu pot fi separate.

Pentru J. L. Austin, actul de limbaj are în componența sa o *dimensiune locuționară* (formarea frazelor în conformitate cu regulile gramaticii), o *dimensiune ilocuționară*, instituționalizată („forța” sau valoarea actului respectiv: cerere, ordin, rugămintă, promisiune, sfat, avertisment etc.) și o *dimensiune perlocuționară*, neconvenționalizată (influența pe care actul de limbaj o exercită

asupra auditoriului). Teoria actelor de limbaj este, în fond, o teorie a actelor ilocuționare; locuția ține de domeniul gramaticii, iar perlocuția vizează aspecte extralingvistice.

După Austin, actul de limbaj este o *acțiune* (urmărește să transforme realitatea), este *intențional* (interpretarea adecvată a enunțurilor depinde de recunoașterea de către interlocutor a intenției comunicative), este *convențional* (reușita actului de limbaj este condiționată de îndeplinirea anumitor condiții legate de circumstanțe, de intenția celor implicați și de efectul pe care îl produce), este *determinat contextual* (numai contextul permite interpretarea anumitor enunțuri drept promisiune, informație sau amenințare) (Austin [1962] 2003: 23-145).

După John Searle ([1969] 1970: 23-30), actul ilocuționar trebuie să îndeplinească anumite „condiții de satisfacere/ reușită” (en. *felicity conditions*):

1. condiția de conținut propozițional – indică conținutul actului de limbaj: aserțiune, întrebare, promisiune, sfat, cerere etc.;
2. condiția preliminară – circumscrie informații cu privire la cunoștințele, interesele sau intențiile interlocutorilor, la relația dintre aceștia;
3. condiția de sinceritate – indică starea psihologică a locutorului (credința în realitatea stării asertate, intenția de a duce la îndeplinire o promisiune, de a da un ordin etc.);
4. condiția esențială – referitoare la tipul de obligație pe care o contractează locutorii în procesul de comunicare.

J. Searle (1969, 1977, 1982) clasifică actele de limbaj după cum urmează: acte *representative* (a informa, a anunța, a răspunde, a confirma etc.); acte *directive* (a da ordine, a solicita, a întreba, a instrui etc.); acte *comisive* (a oferi, a promite, a jura, a garanta etc.); acte *expresive* (a felicita, a se scuza, a mulțumi, a prezenta condoleanțe etc.); acte *declarative* (a declara război, a condamna, a concedia, a boteza etc.)

Cu toate că există numeroase teorii ale actelor de limbaj (Vendler 1974, Récanati 1981, Saddock 2004 ș.a.) care aduc modificări sau adăugiri, abordarea pe care Kent Bach și Robert M. Harnish o oferă în lucrarea *Linguistic Communication and Speech*

*Acts* (1979) este notabilă, mai ales prin numărul semnificativ de tipuri de acte de limbaj pe care le înregistrează. Combinând elemente din clasificările lui J. L. Austin și J. Searle cu aspecte preluate din teoriile lui H. P. Grice (1975), cei doi cercetători afirmă că „actele ilocuționare se disting în funcție de intențiile care le definesc” și de inferențele la care interlocutorii fac apel pentru a recupera intențiile de comunicare (Bach & Harnish 1979: 4-50).

Clasificarea actelor de limbaj propusă de Kent Bach și Robert M. Harnish cuprinde două mari clase de acte:

1. convenționale: *effective* și *verdictive* (care corespund *declaratiivelor* din clasificarea lui Searle): a condamna, a concedia, a declara război etc.;

2. comunicative:

a. *constatative* (*representative* la Searle): a afirma, a afirma fără a oferi dovezi (en. *alleging*), a anunța, a răspunde, a atribui, a pretinde, a clasifica, a fi de acord, a confirma, a bănui, a refuza, a contrazice, a divulga, a contesta, a identifica, a informa, a insista, a prezice, a evalua, a raporta, a stabili, a stipula, a dezminți etc.;

b. *directive* (corespund *directivelor* din clasificarea lui Searle): a sfătui, a dojeni, a admonesta, a întreba, a implora, a concedia, a scuti de obligații, a interzice, a da instrucțiuni, a ordona, a permite, a solicita, a revendica, a sugera, a impune, a preveni etc.;

c. *comisive* (corespund *comisivelor* din clasificarea lui Searle): a consimți/ a accepta (să), a garanta, a invita, a se oferi (voluntar), a promite, a jura etc.;

d. *recunoașteri* (*expresive* la Searle): a cere iertare, a prezenta condoleanțe, a felicita, a saluta, a mulțumi, a accepta recunoașteri (en. *acknowledging an acknowledgment*) etc. (cf. A. M. Ionescu, 2016: 39-41).

Termenul de *act de limbaj indirect* sau *act ilocuționar indirect* a fost introdus de J. Searle (1979) pentru a desemna posibilitatea de a efectua un act de limbaj cu ajutorul altui act. „Poți să-mi dai sarea?” este un exemplu celebru de solicitare indirectă, realizată prin intermediul unei întrebări.

Indirecția are rolul de a atenua agresivitatea actelor de limbaj cu potențial amenințător (ordin, cerere), reprezentând astfel una dintre formele politetii lingvistice.

Pe de altă parte, actele de limbaj sunt influențate social și cultural, culturile exercitând constrângeri asupra performării lor. De exemplu, un enunț precum „Ești foarte grasă!” poate fi receptat drept injurie sau critică în acele spații culturale în care idealul de frumusețe este asociat cu suplețea, în vreme ce, același enunț poate fi perceput drept un act de limbaj expresiv, un compliment, în spațiile culturale în care greutatea corporală este un indicator al sănătății și prosperității. Complimentele sunt acceptate de interlocutor în unele culturi, în vreme ce, în altele, refuzul și reticența în a primi complimente sunt practici frecvente, modalități de expresie a modestiei. **Vezi și:** *locuție, ilocuție, perlocuție, politețe, pragmatică.*

**Bibl.:** Austin, [1962] 2003; Searle, [1969] 1970; Searle, 1979; Greimas, Courtès, 1979; Bach, Harnish, 1979; *DSL*, 2001; Cutting, 2002.

## ACULTURAȚIE

(en. *Acculturation*)

Proces prin care indivizii (sau grupuri de indivizi) aflați în contact direct cu o altă cultură sunt integrați treptat în sistemul de valori și practici ale acesteia. (cf. Redfield, Linton, Herskovits, 1939: 149).

După *șocul cultural* inițial, adoptarea unor atitudini de toleranță, deschidere și acceptare determină o serie de transformări care au drept rezultat *aculturația* (noua cultură devine dominantă – en. *mainstream culture*), fenomen ce poate progresa, în unele cazuri, ajungând la *deculturație* (înlocuirea sau chiar dispariția unor elemente ale culturii de origine) și, după o perioadă îndelungată, la *asimilare* (integrearea completă în cultura dominantă și pierderea, în totalitate, a valorilor culturii de origine, inclusiv a unor tipare discursive și a limbii materne). „În acest proces de

dobândire a noii culturi [...], locuitorii pot păstra elemente din vechiul repertoriu verbal (producându-se astfel fenomenul de *menținere a limbii*), sau, dimpotrivă, ei pot renunța la unele elemente folosite anterior – în general la cele evaluate negativ (stigmatizate) în noile condiții socioculturale (vorbim, astfel, de fenomenul numit *schimbare de limbă*)” (C. Ungureanu, 2017: 17, 18).

Aculturația este de mai multe tipuri, în funcție de locul, scopul și durata contactului dintre indivizi aparținând unor culturi diferite:

1. Invazia și colonizarea – în cazul invaziei, indivizii din cultura invadată adoptă, în mod voluntar, elemente din cultura invadatoare, în vreme ce, în cazurile de colonizare, cultura colonizatoare își impune propria cultură;

2. Aculturația unilaterală – proces prin care indivizii, în anumite conjuncturi, prin participarea la evenimente care prilejuiesc contactul direct cu indivizi din altă cultură, deprind stiluri de viață și obiceiuri ale acestora din urmă. De exemplu, soldați de diferite naționalități aflați pe același teatru de operații militare;

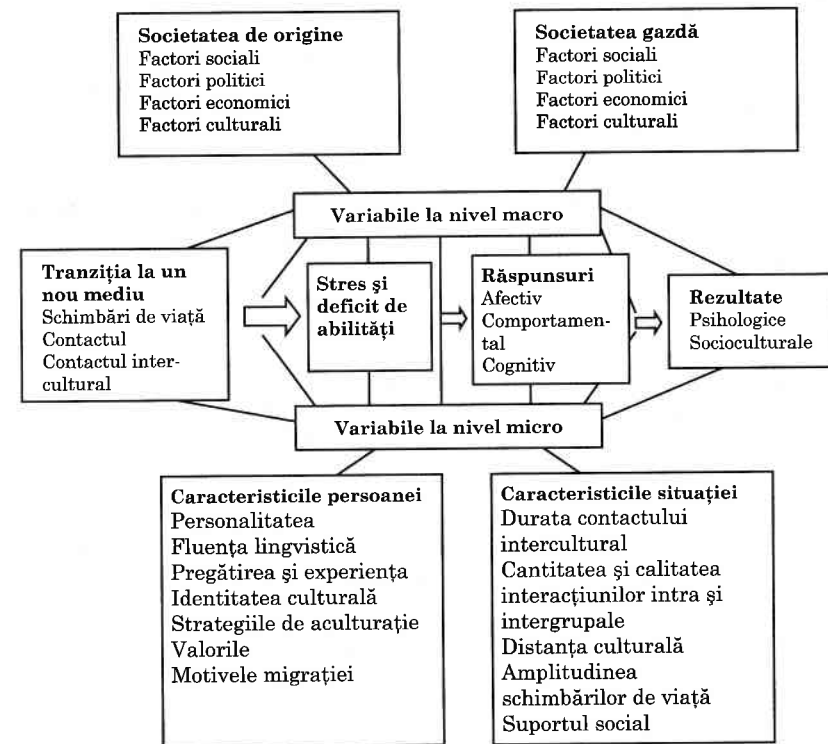
3. Aculturația bilaterală – influența reciprocă a unor grupuri de indivizi ce aparțin unor culturi aflate în contact permanent. De exemplu, creștini și musulmani care conviețuiesc pe teritoriul aceleiași țări;

4. Aculturația multilaterală – influența reciprocă a mai multor grupuri etnice care conviețuiesc între granițele aceleiași țări;

5. Contactul între grupuri naționale și grupuri extranaționale – între o cultură gazdă și emigranți de scurtă durată, expatriați sau turiști, contact în urma căruia aceștia adoptă elemente din cultura dominantă, în proporții diferite, în funcție de durata contactului cu aceasta (cf. A. Șerbănescu, 2007: 276-278).

Complexitatea procesului de aculturație a fost schematizată de C. Ward, S. Bochner și A. Furnham (1990) astfel:

Fig. 1. Procesul de aculturație (preluat de la Collen Ward, Stephen Bochner și Adrian Furnham, 1990)



**Vezi și:** șoc cultural, deculturație, asimilare culturală, adaptare culturală, enculturație/ endoculturație.

**Bibl.:** Redfield, Linton, Herskovits, 1939; Ward, Bochner, Furnham, 1990; Șerbănescu, 2007; Ungureanu, 2017.

## I. ADAPTARE COMUNICATIVĂ (en. *Communication Accomodation*)

Teoria adaptării comunicative (*Communication Accomodation Theory, CAT*) elaborată în 1973 de sociolingvistul de origine britanică Howard Giles definește comunicarea drept proces de armonizare a vocilor în discurs, prin care vorbitorii își adaptează în permanență limbajul, stilul, strategiile și atitudinile comunicative la interlocutori, cu scopul de a fi acceptați din punct de vedere social, de a-și construi o imagine socială pozitivă și de a spori eficiența comunicării. **Vezi și:** *adaptare culturală, față, fațădă, gestionarea impresiilor, stil comunicativ, strategie comunicativă.*

**Bibl.:** Giles, 1973; Șerbănescu, 2007; Buja, 2010.

## II. ADAPTARE CULTURALĂ (en. *Cultural/ Cross-cultural Adaptation*)

Concept relativ nou care își are originea în studiile lui Franz Boas, părintele antropologiei moderne, și ale lui Bronislaw Malinowski, întemeietori ai direcției funcționale de cercetare în antropologie, etnografie și în interpretarea fenomenelor culturale. Conceptul este asociat cu acela de *sistem cultural* și este vehiculat în studiile culturale pentru a desemna procesul prin care un individ, aflat în contact cu o cultură nouă, este supus treptat transformărilor și ajustărilor cu scopul acomodării sale la noul mediu, al adecvării funcționale, al menținerii sănătății lui psihice și al dobândirii unei identități interculturale, precum și pentru atingerea unor obiective cum ar fi fericirea și împlinirea de sine (Y. Y. Kim, 1988, 2001, 2017).

O serie de factori contribuie la reușita procesului de adaptare: factori de mediu, predispoziții individuale și *competența de comunicare*, acesta din urmă având un rol-cheie. „În acest proces

de adaptare, comunicarea joacă un rol important: cu cât competența de comunicare a non-nativului se suprapune mai bine peste competența de comunicare a nativului, cu atât procesul de adaptare este mai eficient [...] În procesul de adaptare, atitudinile comune ale interactanților par să conteze mai mult decât asemănările/ diferențele dintre culturi sau competențele lingvistice” (A. Șerbănescu, 2007: 278). **Vezi și:** *aculturație, enculturație / endoculturație, competență de comunicare, comunicare interculturală.*

**Bibl.:** Kim, 1988, 2001, 2017; Șerbănescu, 2007.

## ADIACENȚĂ/ PERECHE DE ADIACENȚĂ (en. *Adjacency Pair*)

Termen vehiculat în analiza conversației care, în organizarea conversațională, semnifică perechea a două enunțuri, de obicei consecutive (uneori, între cele două elemente ale perechii de adiacență sunt inserate alte intervenții) care aparțin unor interlocutori diferiți și care sunt adiacente unul celuilalt. Cu alte cuvinte, primul enunț îl determină sau îl reclamă cu necesitate pe cel de-al doilea, acesta din urmă putând fi răspunsul așteptat sau preferat (en. *preferred response*) sau un răspuns care frustrează orizontul de așteptare al primului interlocutor (*dispreferred response*), situație în care, în conversația autentică, apelul la indirectie, formularea atenuată a unor acte de limbaj-răspuns sau chiar lipsa răspunsului sunt strategii frecvente.

Perechile de adiacență reprezintă una din tehnicile prin care se realizează transferul *accesului la cuvânt*, iar, în analiza ierarhică a conversației, acestea formează un *schimb* (en. *exchange*). Cele mai frecvente perechi de adiacență sunt: întrebare-răspuns; invitație-acceptare/ refuz; compliment-acceptare/ respingere; salut-răspuns la salut; ordin-acceptare/ refuz; acuzație-acceptare/ respingere; solicitare-acceptare/ refuz ș.a. **Vezi și:** *analiza conversației, intervenție (replică), schimb.*

**Bibl.:** Schegloff, 1968; Schrifin, 1988; Ionescu-Ruxăndoiu, 1999.

## ADOPTARE LINGVISTICĂ (en. *Linguistic Adoption*)

După E. Coșeriu (1983: 51-63), „forma de bază a schimbării lingvistice” este *adoptarea* unor forme lingvistice noi, fenomen motivat cultural și social. Coșeriu afirmă că schimbarea lingvistică este un proces care cunoaște patru faze: a. *adoptarea* unei inovații de către un individ; b. *difuzarea* (adoptarea elementului nou de către mai mulți indivizi); c. *selecția* (folosirea alternativă a formei vechi și a celei noi); d. *mutația* (fie prin reținerea formei noi și abandonarea celei vechi, fie prin folosirea complementară a ambelor forme în cadrul aceleiași variante lingvistice sau în cadrul unor variante diferite).

Operând o distincție între *inovație*, care este rezultatul unui proces neintenționat, și *adoptare*, „act exclusiv mental [...] întotdeauna intenționat”, E. Coșeriu afirmă că *adoptarea* nu are cauză, ci numai o motivație funcțională, culturală, socială sau estetică și se petrece, „nu atât pentru că există diferențe de prestigiu [în raport cu altă categorie socială], cât, mai degrabă, pentru a câștiga prestigiu”.

*Adoptarea* funcționează și la nivel discursiv, cea mai importantă cauză a schimbărilor în strategiile de comunicare fiind dorința indivizilor de a-și construi o imagine pozitivă/ *fațadă* (cf. E. Goffman) în cadrul societății sau al grupurilor din care fac parte (cf. A.M. Ionescu, 2016: 33, 268). **Vezi și:** *fațadă, schimbare lingvistică, strategie comunicativă*.

**Bibl.:** Coșeriu, 1983.

## ADRESARE/ FORME DE ADRESARE (en. *Address/ Terms of Address*)

Ansamblul mijloacelor lingvistice (însoțite sau nu de elemente paralingvistice și non-lingvistice) prin care un locutor își desemnează destinatarul. Cele mai frecvente forme de adresare sunt: substantivele proprii (nume, prenume, porecle) și comune (apelative generice de persoană – *domn, doamnă*; nume care desemnează relații interpersonale – *mamă, tată*; nume de profesii sau titluri – *profesor, primar* ș.a.), adjective substantivizate (*stimat, drag*); numerale (*primul, al doilea*); pronume personale de persoana a II-a singular și plural și pronume de politețe (*tu, voi,*

*dumneavoastră*); modul vocativ și forme imperative (cf. L. Ionescu-Ruxăndoiu, *DSL*, 2001: 27).

Alegerea formelor de adresare variază în funcție de factorii situaționali, de factorii istorici și socioculturali. Considerate a fi „relaționeme”, formele de adresare sunt marcatorii verbali cei mai evidenți ai relației interpersonale, atât pe axa verticală – ierarhic, cât și pe axa orizontală – a egalității de putere (Kerbrat-Orecchioni 1996: 43).

Selecția lor oferă indicii cu privire la strategiile de comunicare la care fac apel interlocutorii și depinde, între altele, de scopul acestora (*Ends* în modelul *S-P-E-A-K-I-N-G* propus de Dell Hymes, 1972a) și de atitudinea pe care vorbitorii vor să o imprime în comunicare (respect, recunoștință, afecțiune, politețe pozitivă sau negativă, ironie, sarcasm etc).

De asemenea, capacitatea de selecție a formelor de adresare adecvate într-un context comunicativ dat oferă informații semnificative cu privire la competența comunicativă, culturală sau de comunicare interculturală a vorbitorilor. **Vezi și:** *competență (comunicativă, de comunicare interculturală, de comunicare interpersonală), interacțiune, politețe*.

**Bibl.:** *DSL*, 2001; Kerbrat-Orecchioni, 1996, Hymes, 1972 a.

## ALIENARE CULTURALĂ (en. *Cultural Alienation/ Estrangement*)

Alienarea este un concept ambiguu care, în studiile de psihologie socială, trimite la o serie de fenomene descrise prin prisma sentimentelor indivizilor de denaturare, depersonalizare și neputință, de înstrăinare și separare, rezultate ale raporturilor cu mediul în care trăiesc.

Alienarea culturală are loc atunci când, în urma *șocului cultural*, după contactul cu un mediu cultural nou, indivizii manifestă sentimente de dezrădăcinare și atitudini devalorizante, de reticență față de cultura dominantă (en. *mainstream culture*), de frustrare, intoleranță, teamă sau furie, care au drept rezultat autoizolarea individului sau a grupului de indivizi (de exemplu, membrii grupurilor etnice). **Vezi și:** *șoc cultural*.

**Bibl.:** Bernard, Gebauer, Maio, 2006; Șerbănescu, 2007.

Atribut al indivizilor, grupurilor și societăților cu mentalitate predominant colectivă, opus *idiocentrismului* (specific societăților cu mentalitate individualistă). Alocentrismul reflectă tendința indivizilor de a situa identitatea socială și de grup în prim plan și identitatea individuală în plan secund, de a se defini prin raportare la grup, de a-și fixa obiectivele în funcție de cele ale celorlalți și de a se manifesta în conformitate cu normele socioculturale ale grupului din care fac parte.

Comunicarea se face de pe poziții de rol, ierarhia este respectată cu strictețe, generozitatea și voluntariatul sunt apreciate și se urmărește, în primul rând, echilibrarea și armonizarea relațiilor interpersonale în cadrul grupului. **Vezi și:** *colectivism, identitate, idiocentrism, individualism, rol/ relații de rol.*

**Bibl.:** Muller, 1935; Hoxter, Lester, 1988; Betterncourt, Dorr, 1997.

## ALOCUTOR

(en. *Collocutor*)

În studiile de pragmatică franceză, cel de-al doilea termen al perechii *locutor – alocutor*, sinonim cu destinatarul unui mesaj, însă nu și cu auditorul („[...] care nu face decât să audă ceea ce se spune”) (O. Ducrot, J. M. Schaeffer, 1996: 471). Atât locutorul, cât și alocutorul sunt entități teoretice, sursă și țintă a enunțării (nu coincid întotdeauna cu cel care produce enunțul, respectiv cu cel care îl primește). **Vezi și:** *enunțare, Enunțiator, Enunțiator, eterogenitate enunțiativă, emițător, locutor, receptor/ destinatar.*

**Bibl.:** Ducrot, 1982; Ducrot, Schaeffer, 1996.

## ALTERITATE

(en. *Alterity*)

Concept de sorginte filosofică și antropologică, astăzi, obiect de studiu predilect al unor discipline precum: imagologia, studiile culturale, interculturale sau transculturale, studiile dedicate comunicării, literatura comparată ș.a.

Alteritatea este opusă *identității*, fiind cel de-al doilea termen al perechii *Eu – Celălalt*. Prin alteritate se înțelege „caracterul a ceea ce este altul, neasimilabil, ireductibil la o reprezentare [...], conștiința de sine trecând prin recunoașterea alterității non-sinelui” (F. Laupies *et alii*, 2001: 984).

După E. Coșeriu (1994: 38), identitatea se proiectează în alteritate prin limbaj: „[...] limbajul este totdeauna, în orice formă, nu numai al meu, ci și al altuia. Alteritatea se manifestă în limbaj prin omogenitate, prin constituirea identităților și a tradițiilor comune”. Comunicarea presupune, deci, cu necesitate, *intersubiectivitatea*, co-prezența Celuilalt, fie acesta entitate reală sau instituită discursiv. Așadar, *alteritatea* reprezintă o dimensiune constitutivă a discursului. **Vezi și:** *dialog, dialogism, identitate, imagologie, intersubiectivitate, hetero-reprezentări, limbaj, subiectivitate.*

**Bibl.:** Levinas, 1995; Laupies *et alii*, 2001; Coșeriu, 1994.

## ANAFORĂ

(en. *Anaphora*)

Fenomen sintactico-semantic și textual prin care o expresie menționată anterior, denumită antecedent, este reluată în text printr-un termen substitutiv, anaforic, lipsit de referință proprie, cu care se află în raport de coreferință. Împreună cu *catafora*, *anafora* formează ceea ce se numește generic *endoforă* (en. *endophora*) sau *referință endoforică* (en. *endophoric reference*). La nivel co-textual, *endofora*, împreună cu *substituția*, *elipsa*, *repetiția*, *sinonimele*, *hiperonimele* și *hiponimele*, contribuie la coeziunea gramaticală și lexicală a textului.

Anafora poate fi gramaticală (*Matei* a obținut diploma. Luna aceasta *el* a studiat foarte mult); lexico-semantică (*Un urs* a ajuns în oraș. *Animalul* nu părea agresiv); discursivă, asociativă sau presupozitională, realizată întotdeauna prin expresii lexicale pline (Aseară mi-am vizitat *prietenii*. *Mihai* era tare obosit!). **Vezi și:** *cataforă, co-text, coeziune, deixis, endoforă/ exoforă, referent/ referință*.

**Bibl.:** Van Dijk, 1977; Kleiber, 1981, 1990; Adam, 2008; Cutting, 2002; *DSL*, 2001, Zafiu, 2004; Roventă-Frumușani, 2005.

## ANALIZĂ

### I. ANALIZA CONVERSAȚIEI (CONVERSAȚIONALĂ) (en. *Conversation Analysis*)

După unii cercetători, componentă a *analizei discursului*, *analiza conversației* are drept obiect de studiu funcționarea schimburilor verbale în mediul lor natural. Depășind adesea conversația în sens strict, interacțiunea este analizată nu numai la nivel verbal, ci și paraverbal sau nonverbal.

Analiza conversației are drept punct de plecare teoria actelor de limbaj și pragmatica de tip Grice și recurge la instrumente din alte discipline, precum etnografia comunicării (Hymes), sociologia interacțională (Gumperz), sociologia comunicării (Goffman), etnometodologia de analiză a conversației (Garfinkel, Sacks, Schegloff, Jefferson) sau analiza variaționistă (Labov).

Studiile de analiză a conversației urmează două direcții: 1. studiul relațiilor dintre constituenții lingvistici ai interacțiunii, situați într-o organizare ierarhică; unitățile de rang inferior se combină pentru a forma unități superioare: actul [unitatea minimală] (*act*) → mișcarea (*move(ment)*) → intervenția (*intervention*) → schimbul de replici (*exchange*) → secvența/faza/tranzacția (*sequence/phase/transaction*) → interacțiunea/confruntarea (*interaction/encounter*); 2. Analiza relațiilor care se stabilesc între participanți, în și prin interacțiune (include studiul mecanismelor *politeții verbale*, a altor mecanisme de comunicare – maximele conversaționale, a fenomenelor de implicit etc.) (cf. A. M. Ionescu, 2016: 47).

Analiza conversației prezintă interes și pentru studiile de comunicare interculturală. Configurația schimburilor verbale variază în funcție de profilul cultural al interactanților, fiind parte a identității culturale a acestora (cf. H. FitzGerald 2003: 115-116). În situații de comunicare interculturală, neînțelegerea specificului interacțional al culturii din care face parte interlocutorul poate avea repercusiuni semnificative asupra procesului comunicativ: conflicte, prejudecăți, alienare culturală etc. (cf. Șerbănescu, 2007). **Vezi și:** *analiza discursului, conversație, discurs, etnografia vorbirii/ etnografia comunicării, etnometodologie, interacțiune*.

**Bibl.:** Sinclair, Coulhard, 1975; Greimas, Courtès, 1979; Edmondson, 1981; Levinson, 1983; Roulet *et alii*, 1985; Kerbrat-Orecchioni, 1991, 1992, 1994; FitzGerald, 2003; Ionescu-Ruxăndoiu, 1998; Șerbănescu, 2007.

### II. ANALIZA DISCURSULUI (en. *Discourse Analysis/ Discourse Studies*)

Domeniu interdisciplinar care are drept obiect de studiu *discursul*, în diversitatea formelor sale de manifestare (conversație, operă literară, tratat științific, rechizitoriu, pledoarie etc.), și care își are originile în etnografia comunicării (Gumperz, Dell Hymes), în etnometodologie (Garfinkel), în lingvistica enunțiativă (É. Benveniste), în teoria actelor de limbaj (Austin, Searle, Grice) și în lingvistica textuală.

Aflată la confluența unor preocupări de proveniențe diverse și a unui întreg ansamblu de discipline (analiza conversației, sociolingvistica interacționistă, psiholingvistica, retorica, argumentarea, lingvistica textuală, analiza critică a discursului etc.) care, la rândul lor, reclamă *discursul* drept obiect de studiu, constituirea analizei discursului, ca disciplină autonomă, nu s-a realizat fără dificultăți. Însă, ceea ce particularizează analiza discursului este accentul care se pune pe relația dintre *text* (produs) și *discurs* (proces), între *text* și *context*, acesta din urmă fiind imposibil de descris în afara textului, după cum textul nu poate fi conceput în afara contextului din care decurge. După D. Maingueneau (1996: 34),